

הדין השכל והזמן

עיונים בהגותו ובכתביו של רבי יוסף משאש

ד"ר דוד משה ביטון

שיעור 1: "עז ריח העת החדשה" -

תפיסת הזמן של הרב משאש

אוצר המכתבים, סימן רי"ב

מיום ביאת הצרפתים לעירנו התחילה תקופה חדשה בסדרי החיים, מאן דקרי לה תקופה יפה לא משתבש, ומאן דקרי לה רעה לא משתבש, כי השלווה וההשקט גברו בארץ ואך המנוחה והמרגעה שהיה בלב לשמוח כל אחד בחלקו אם טוב ואם רע חלפה כליל. כי רבו המותרות לאין קץ לכל צרכי האדם, בכסות ובפרנסה ובמדור ובכל כלי תשמישו, ומה גם אצל הנשים והבנים והבנות אשר עלה באפם עז ריח העת-החדשה. ועל כן רבתה הטירחה והיגיעה והעבודה ומשלחת יד בכל מסחר, ונלוו עימהם הקנאה והתחרות והתאווה לעלות במעלות העושר והתענוג.

ובכן נתמלא כל לב וכל רעיון ברוב מחשבות עמוקות ופשוטות, לחבל בתחבולותיו ולהערים בערמותיו ולרמות במרמותיו, לאסוף בחפניו כסף תועפות בהיתר או באיסור, להשביע בטן הזמן הרעב וצמא תמיד למותרות, ואומר יביע הב הב, לכל המחדש הזמן בטובו בכל יום תמיד. וגם תופסי התורה התחילו להיפרד מחיק אמם, ולצאת אחד אחד איש לבצעו כי גם הם נפשם איוותה לטעום ממטעמי העת החדשה. ובכן עמודי התורה התחילו להתרופף ואין סומך, אין תומך, אין מוכיח בשער.

הקדמה למים חיים א', עמ' 11-12

ואך בזה הדור. נהפך הכדור. ונתגלגל מכל פאה. תחת שואה ומשואה. כי מסר להם דומה שר התופת. מפתחות הבלי התבל השואפת. לעקור משורש הרי הרוחניות. ונטוע תחתם זמורות נכריות. עצי גפרית החפשיות... ויבן כמו רמים מקדש. כרצונו ואות נפשו. במסלות ברזל קפל את העולם. ועד שחקים הגיע בלי סולם. ובחקר תהום התהלך בציים אדירים. של רוחות ושל קיטורים. ועוד אין מחשב. לכל מרכב ומושב. וגבורות החשמל מי ימלל. ואשר הטילפון והטילגראם יעולל. מי יוכל לתאר.

אוצר המכתבים סימן רע"ב

אשר כל מלחמותם הם קדושות רק למען האמת והצדק, והחופש והדרור, להציל עני מחזק ממנו, ולפשוט אדרת הבערות מהבוערים, ולהלביש אותם מחלצות הדעת והשכל... והודות לאל עליון העומד לימין צדקם, הוציאו כמה רבבות נפש אדם מיגון לשמחה, ומאבל ליו"ט, ומאפלה לאור גדול... ושמש צדקת מעשיהם ופעולותם אשר הזריחו על המין האנושי, בדם קדשם, יהיו חקוקים על לוח לבנו תמיד, ויהיו חרוטים על ספרי דברי ימי עולם, לזכרון, לדור אחרון.

הקדמה למים חיים א'

וכל החכמים והרבנים ידיהם מלאים עבודה. וכל סחורתם מצא קונים בלי קצב ומדה. ואין להם מנוחה. אף בהלכתא למשיחא... ואין שטן ואין פגע של המותרות, שיפילם למהמורות. כי עיניהם היו עצומות. לא ראו חמדת התבל בעלת המהומות... ונשארתי גלמוד לבדי. נר יחידי. ובכל רגע מלך בלהות עלי השקיף. ומצודו עלי הקיף. להמעיד קרסלי מנתיב היושר. לרדוף אחרי העושה...

רואי השמש

נחלת אבות, חלק ו', דרוש תנד, עמ' עט

יש לפרש "ויותר לרואי השמש" - דהיינו, שעניניהם פקוחות להתבונן בענייני העולם. כי על ידי כן מתפקחים ומתחדד שכלם. כמו שמצינו בדורות הראשונים וראינו בדורות האחרונים, שכל חכם לב שהיתה דעתו מעורבת בענייני העולם הוא למופת בדורו, כמו הרמב"ם וחברוהי וכיוצא בהם בכל דור זיע"א. וכל שאין לו עסק בענייני העולם, חכמתו בתורה מלאה פתיות ותמימות, וגם בערות.

שלושה עמודי הוראה - הדין השכל והזמן

מים טהורים סימן כ"ד

... אודות ההיא אתתא המשרכת דרכיה, באגרותיה אשר נמצאו צפונים וטמונים באמתחותיה, השופכים בקרבם דם חשק ועגבים, עם אחד מילדי הזמן השובבים... דע ידידי, כי בדקתי תחלה עד מקום אשר יד שכלי מגעת לפתוח שערי אורה, ע"פ התורה, לזכות את האשה אשר

בשתה מרובה... כי כל דברי הפוסקים ז"ל, אשר הבאתי, ונדחקתי להכניס בהם מקוה מים טהורים, לטהר את האשה מטומאתה, נבקעו כאובות חדשים, כי לא הכילו המים, וכל דברי ותחבולותי לזכותה עלו בתוהו ואבדו... ודבר זה נדון ע"פ שלשה עמודי הוראה, הדין, והשכל, והזמן.

רבי יוסף קארו, הקדמה לשולחן ערוך

ועלה בדעתי, שאחר כל הדברים אפסוק הלכה ואכריע בין הסברות, כי זהו התכלית, להיות לנו תורה אחת ומשפט אחד. וראיתי שאם באנו לומר שנכריע דין בין הפוסקים בטענות וראיות תלמודיות, הנה התוספות וחידושי הרמב"ן והרשב"א והר"ן ז"ל מלאים טענות וראיות לכל אחת מהדעות, ומי זה אשר יערוב לבו לגשת להוסיף טענות וראיות, ואיזהו אשר ימלאנו לבו להכניס ראשו בין ההרים הררי אל להכריע ביניהם? ולכן הסכמתי בדעתי, **כי להיות שלושת עמודי ההוראה אשר הבית - בית ישראל - נשען עליהם בהוראותיהם, הלא המה הרי"ף (רבי יצחק אלפסי) והרמב"ם והרא"ש (=רבנו אשר), אמרתי אל לבי, שבמקום ששניים מהם מסכימים לדעה אחת - נפסוק הלכה כמותם... ובמקום שלא גילה דעתו שום אחד מן השלושה עמודים הנזכרים, נפסוק כדברי החכמים המפורסמים שכתבו דעתם בדין ההוא.**

שיעור 2: "כי כולם בריותיו של הקב"ה הם" -

יחסים בין יהודים לגויים

מים חיים, ח"ב, חיו"ד, סי' קח

ועוד עמדתי על ענין הנוצרים בעבודתם והפצרתי ביהודי אחד מכיר כומר אחד גדול אדוק מאד בדתו, להציגני לפניו לשאול את פיו על רזא דנא, וכך היה נתודענו שלושתנו בבית תפלתם, וראיתי להם כמה פסלים של תמונת משיחם ומרים אמו עם כמה שתי וערב [צלב] של זהב כסף ונחושת, ושאלתי אותו בפה צח, למי אתם עובדים ולמי אתם מתפללים במקום הזה ובכל מקום ומקום, ותמה תמהון גדול מהשאלה ואמר, מה זו שאלה? אנחנו כולנו בכל מקום עובדים ומתפללים רק לאל אחד המיוחד בתכלית האחדות...

אוצר המכתבים, סי' תנד

ואף שהריב"ש ז"ל כתב בתשובה הנזכרת, דאף דבטל הטעם לא בטלה הגזרה, היינו דוקא בזמניהם, שאף שהיו הרבה אומות שלא היו עובדים עבודה זרה, כמו הישמעאלים, מכל מקום נמצאו אומות אחרים שהיו עובדים עבודה זרה, ולכן גזרו הא, אטו הא, אבל בזה הזמן דליכא למיחש למדי, לא חיישינן, ודי לאסור גוף היין, ולא היוצא ממנו. ועוד דמה טעם אמרו, אף דבטל הטעם לא בטלה הגזרה, משום דחיישינן, שמא בזמן אחר יחזור הטעם, ונמצאת הגזירה בטלה והטעם קיים, אבל ענין זה, דבר ברור לכל הוא, שלא תחזור עבודה זרה לעולם בשום זמן ובשום אופן, כי כל באי עולם הכירו את הבורא ב"ה, ואם כן חזר דין זה כדין גלוי, שלא שייך בזה הזמן, אף שהוא מילתא דסכנתא, דחמירא מכל אסור חמור, יען, בטל הטעם לגמרי, דאין נחשים מצויים... ועוד הרבה דינים שנשתנו בחלוף הזמנים כנודע.

מים חיים, ח"ב, חיו"ד, סימן קט

ואף אם אותו דבר יובא מעין ישראל המת לעין הגוי החי, אין רע, כי היום או מחר יהיה ודאי ההפך וחוזרין חלילה, וגומלין זה את זה, ופשוט וברור כי הם יתנו יותר כי הם המרובים, ובזה תהיה ניכרת אהבת אדם לאדם בלי הבדל דת כי כלם בריותיו של הקב"ה הם, וכביכול הקב"ה מצטער אף על דמן של עכו"ם שנשפך... ופרט שכל האומות עתה יודעין את ה' ידיעה נאמנה ומאמינים באחדותו והשגחתו.

מים חיים, ח"ב, חיו"ד, סימן קט

קל וחומר לאומות שבימינו שמתרפאים מהם, ומסתפרים מהם, ועושים מלאכתם באמונה, בושני לומר יותר מישראל, ואם כן גם אם תגיע ותופיע עינו של ישראל המת לעינו של הנוכרי החי מצווה קעביד ישראל בגופו, ותהיה ליה ניח נפשא בעלמא דקשוט, וכל שכן שאין לו שום צער ושום בזיון בזה.

גיור בזמן הזה

מים חיים, ח"ב, חיו"ד, סימן קח

וא"כ עתה שהדור פרוץ, ואין שום בושת לאדם מזה, ועוברים שניהם יחדו בשילוב ידיים ברחובות קריה, ובכל משתה של כל קרוב ואוהב וריע, והכל יודעים שאותו הזוג כלאים זה בזה, א"כ אזדא לה מלתא [הלך העניין] דרב אסי בזה, וא"כ אף לכתחילה יכולים לגייר ולכנוס.

שיעור 3: רב יוצר ציבור יוצר רב - בין מנהיג לקהילה

מודל חמש הקהילות (שגיאה וזוהר ע"פ אנדרסון)

1. קהילת חכמי ההלכה
2. קהילה היהודית האידיאלית
3. קהילה המדומיינת של היהודים
4. קהילת היהודים שאתם נמצא הפוסק באינטראקציה ישירה
5. קהילת הנוכרים

1. קהילת חכמי ההלכה - עמדתם של חכמי ישראל לדורותיהם, הקובעת מה נחשב קביל ומה אינו בעיני ההלכה. הדיון ההלכתי מתנהל על ביסוס ההנחה, שחברי הקהילה חולקים מערכת טקסים ומשמעויות משותפים כמו דרכי טיעון והוכחה.

2. הקהילה היהודית האידיאלית - קהילה דמיונית, המגלמת את מלוא הנורמות הראויות שהוגדרו ע"י קהילת חכמי ההלכה, והיא האידיאל ש'הקולקטיב הדתי' אמור לממש.

3. הקהילה המדומיינת של היהודים - מדומיינת אך לא דמיונית. קהילה זו כוללת את כל בני המוצא היהודי ובני הדת היהודית. כלומר, כלולים בה כל חברי הקולקטיב - גם האתני וגם הדתי. החברים בה אינם מכירים, אינם פוגשים או יודעים על האחרים, אך בכל זאת יש בתודעת כל חבר את הדימוי של שייכותם לאותה קהילה.

4. קהילת היהודים שאתם נמצא הפוסק באינטראקציה ישירה - כוללת את הקהילה שעבורה הוא מתפקד כפוסק וכסמכות וכן הקהילה היהודית במקומו. המשותף לשתי קהילות אלו הוא העובדה שהפוסק נמצא איתן באינטראקציה ישירה והן מהוות מקור חשוב להערותיו ושיפוטי על דרכי ההתנהגות הממשיות של היהודים בהווה.

5. קהילת הנוכרים - כוללת את כל מי שאינו יהודי. מרכיביה הן כקהילה דמיונית של נוכרים המשקפים דימוי מסוים של נוכרי, מעין קהילת נוכרים מדומיינת.

מים קדושים, ע"ח, ניסן תש"י

ואך אותו האיש ודאי שהוא ככל המון ישראל שברוב ערי אלג'יריין שמלין את בניהם, ונזהרין מחמץ בפסח, ומתענים ביום הכיפורים, ועושים הרבה מצות, ומזלזלים בהרבה, כי לא גדלו על ברכי הדת, רק בבתי ספר לצרפתים מילדותם, ואם כן אין להחשיבם כפורשים מדרכי צבור... לא הגיעו חלילה למדרגת בני בלי דת, כי היו נמצאים בהם הרבה דברים טובים מדת ישראל וממנהגיה...

מים חיים, ח"א, סי' קמג

התחלתי בפה רך לדבר אל ראשי העיר להיות לי להדר עזר לתקן את המעוות, ולית דמשגח, ושוב חזרתי בפרך בכמה מריבות ושאוונות, ולא עלה בידי כלום, מרפיון ידי הראשים בדת, שיראים לומר טול קיסם וכו', פן יאמרו להם טולו קורות כקורות בית הבד.

מים חיים חלק א' סימן קמ"ג

כי שמעתי דבת רבים מגור מסביב המתקדשים והמטהרים וחכמים בעיניהם, לא ידעו ולא יבינו, רק בשוט לשון מטילים מום בקדשים לומר, שכל בני העיר ספו לגרמייהו ולכל הסמוכין על שולחנם, רק בשר אסור, ולא כן אנכי עמדתי, ולבבי לא כן יחשוב, דלא ניחא למרייהו דאמרת עלייהו הכי, רק ההיתר ברור מכמה טעמי שפירי, כאשר עיני הקורא תחזינה מישרים.

מים חיים, ב' סימן צ'

האם קהל זדידא שלמים כל כך בתורה ובמצוות ואין חסר להם רק סדר הנחת תפילין, שאז כבודו דקדק עמהם כחוט השערה ובגדא רבה שכל המניחם מעומד מיקרי עבריין? הלא קהל זדידא הנם בכל המון ישראל שבכל עיר ועיר וכל הרבנים והחכמים המטיפים בפה רך או בפרך, הם על פת ותבשיל שהם עיקר הסעודה דהיינו אמונה, על שמירת שבתות, הכשר מאכלים, טהרת המשפחה, חנוך הבנים והבנות על ברכי הדת, משומרים באמונה, על שבועות שוא ושקר וכיוצא בזה הרבה דברים העומדים ברומו של עולם היהדות.

סוד הצמצום

שו"ת מים חיים צ"א, מב ע"ב

ולבקשה להודיעך פי' סוד הצמצום ולהרחיב לך הדברים. תשובה פירוש סוד הצמצום. עיין שם באוצר ישראל אות צ' צמצום. ותבין כי הם דברים פשוטים...למשל גאון אדיר מלמד לתנוק קטן. צריך הגאון לצמצם הרבה מחכמתו הגדולה כדי שיוכל ללמד התנוק דברים קלים כפי קט שכלו. שאם יפתח לו מקור חכמתו ישתעמם התנוק ולא יבין מאומה.

אוצר המכתבים א', סימן תסח

אמרתי להוכיחך על פניך, איך הרהבת עז בנפשך, לשלוח מתג לשונך לדבר סרה על קהל קדוש, בקללות נמרצות, שאף אדון הנביאים לא כתב כמוהם במשנה התורה, אף לעובדי עבודה זרה חלילה... שאף הריקנים שבהם מלאים מצות כרימון, ומה שחסר הכל הוא מחסרון ידיעה, כי מנעורם גדלו על ברכי האשכנז"ל, ואנוסים המה.

אוצר המכתבים סימן אתרנז, חשון תשכ"ו

אמנם מי שנולד ונתגדל על ברכי רפי כח בתורה ובמצות, אף נולד לצדיקים וחסידים ונכנס לבתי ספר של אחת מעמי התבל, קשה מאד עליו אמונתו לאט לאט, עד אשר מעט מעט יגרשנו מתוך לבו כליל, והרי הוא כתינוק הנשבה לבין הגויים שאין עליו שום אשמה על כל חטא ועון שיעשה... ואם ראית אותו עובר עבירה תהיה מה שתהיה אל תשנאהו ואל תזניחהו חס

וחלילה... כי החומר העכור מוכרח לחטוא ולפשוט ולמרוד, ובפרט עם תוספת התערבות בגויים ולמוד בספריהם וכו', ובכך מחוייבים מאד ללמד זכות על ישראל בכל דבר ודבר, ומי שאינו ללמד זכות עונשו חמור מאד מאד, וגם בתוך ביתו יזהר האדם שלא ירבה עליהם דקדוקים והקפדות כי בזה יהרוס שלום ביתו וימרר את חייו, ועיקר חיי האדם היא השמחה, כמו שכתוב 'תחת אשר לא עבדת את ד' אלוקיך בשמחה, ועבדת את אויבך וכו'.

מים חיים, ב' סימן קל"ז, אדר תשכ"ג

ולענין בדיקת הריאה ושאר אברים שיש בינינו איזה שינויים, אזלינן תמיד בתר רובא, ורוב בהמות כשרות הן, וכן מעשים כל יום, שאוכלים בשר בכל ערי מארוקו שנוסעים לשם, אף שיש הבדל בין הערים שנהגו אלו להכשיר ואלו להטריף, כי תמיד אזלינן בתר רובא.

שני תלמידי חכמים שהיו בעירנו

מרסל בנאבו, "יעקב, מנחם, מימון, אפופיאה משפחתית", עמ' 206

...כך המשכתי והעליתי מחשבות על הדמויות שלהן נתתי את השם "רועי הצאן" - שני הרבנים שלקחו על עצמם את המשימה לשמר את הקהילה בדרך הישרה. היו אלו שתי דמויות משלימות וסימטריות. מפתה לראות בהם את ההתגלמות המקומית של הניגוד העתיק החוזר בכל דור ודור מאז המאה הראשונה - הלל הרגוע ושמאי הרגזן. הראשון, ר' ברוך עם אפו הישר, שפתיו העדינות וזקנו השחור המרשים, לא היה צריך להתאמץ כדי להיראות מצווה ותקיף. הוא עשה עצמו חייל בצבא השבת שהודיע בשמחה על בואה כאילו קיבל שליחות זו על ידי גזירה עליונה, שהצדיקה מראש את המרירות השתלטנית שלו. הוא לעולם לא נכשל, יהיו מזג האוויר והעונה אשר יהיו, לקיים את התצפית שלו מאוחר ביום שישי אחר הצהריים. שעה ארוכה לפני הכניסה הרשמית של שבת הוא הגיע, מסתכל מסביב ללא מילה, ללא חיוך, על ה"בולווארד" - הנתיב השכונתי המסחרי. הוא התקדם בצעדים ארוכים ואנרגטיים, כשהגלימה השחורה הרבנית שלו מכסה את עקביו, משתמש במקל לנפנף באיום על הסוחרים ולדפוק על הדלתות לסגור את חנויותיהם. כולם מיהרו לציית... ר' יוסף היה בהופעתו החיצונית הניגוד המדויק של רבי ברוך: לאחד היו פנים חיוורות רציניות ולשני פנים אדמוניות מסבירות פנים. אם אחד מהם הציג את התורה בצורתה הקפדנית, השני נראה כהתגלמות הרצון הטוב, הגמישות והעדינות. לטקסי השבת הוא תרם תרומה מרשימה ביותר: הדרשה שלו. זו הייתה מאוישת בקהל גדול מכל הדורות, שהגיעו לבית הכנסת החדש, בו אף פעם לא היה מספיק מקום כאשר הוא דיבר. קולו העבה והקצת צרוד במהירות השתיק את הקהל הנלהב. הכל התאמצו לשמוע אותו... הדרשה הסתיימה והקהל הושתק והופנט באמצעות אזכור של ימות המשיח. אני עזבתי את בית הכנסת עם תובנה חדשה ומאושר.

שיעור 4: "יוצאות בריש גלוי" - מגדר ומעמד האשה

אוצר המכתבים, סימן א-תתפ"ד

דע בני, כי אסור גלוי הראש לנשואות היה חמור אצלנו פה מחננו זה קדוש, וכן בכל ערי המערב טרם בוא הצרפתים, ואך אחרי בואם במעט זמן, פרצו בנות ישראל גדר בזה, וקמה שערוריה גדולה בעיר מהרבנים והחכמים ונבוני עם יראי אלהים, ואך מעט מעט קם השאון לדממה, ויחדלו הקולות, כי לא הועילה שום תוכחת, לא בנחת ולא באש מתלקחת, כי אין חזק כאישה אמרו הקדמונים, ועתה כל הנשים יוצאות בריש גלוי פרועי שער, זולת הזקנות הן שמכסו את ראשן, ולא כולה רק מניחין חלק גלוי מצד פנים. ואני בלכתי בס"ד לשרת בקדש בעיר תהילה תלמסאן זה בשלושים שנה, ראיתי הדבר פשוט שם ובכל המחוז אצל הנשים, גם הזקנות, שכלם פרועי ראש, עם כמה מיני תגלחות משונות, כאשר נמשך הדבר גם פה בערי המערב.

אוצר המכתבים, סימן א-תשצ"ח

ועוד כי אותה תשובה זה לה היום ארבעים וחמש שנים, שאז כל הנשים במרוקו, ורובם באלג'יריין היו בראש מכוסה... ועל עניין גלוי ראש באישה לא באה לידי עליו שום שאלה והיה אסורו פשוט לכל, ולכן כאשר הוספתי בתשובתי נופך להתיר באנשים מאם כל חי, בדרך אגב הסרתי מעט הנוגע לגבי נשים. אמנם אח"כ כאשר ההיתר נתפשט מאליו גם אצל הנשים, מפני שהתחילו הם למשול בגברים, והמתחסדות יותר עושות פאה נכרית והמתחסדות יותר עושות כובע או מטפחת, אף שנשאר חלק מהראש עם הרבה שער מגולה ועל כולם יש מערערים ואז באו אלי הרבה שאלות, והשבתי להתיר בפאה נכרית ובמטפחת, אף שחלק גדול מהשער נשאר מגולה. וכן ראיתי ורואה יום יום אצל כל האשכנזים, אפילו החרדות שבחרדות, וגם נשי אדמו"רים.

מים חיים, ח"ב סימן קי

דע בני כי יסוד מוסד לאסור גלוי הראש בנשים הוא מפני שנהגו נשי העולם בימי קדם לכסות את ראשן, ואישה המגלה את ראשה נחשבת לאישה פרוצה. גם היה נחשב אצלם גלוי שער באישה לנוול... ואם כן בזמן הזה שכל נשי העולם בטלו מנהג הקודם וחזרו למנהג פשוט לגלות את ראשן ואין להם בזה שום חסרון צניעות ולא פריצות חלילה, וכל שכן שאין להם בזה שום נוול.

אוצר המכתבים ג, סימן אתתפ"ד

וא"כ עתה שכל בנות ישראל הסכימה דעתן שאין להן בכסוי הראש כל צניעות וכ"ש שאין להן בגלוי הראש שום נוול, ואדרבא גלוי שערן הוא הודן והדרן ויופיין ותפארתן, ובגלוי שערה מתגאה אישה לפני בעלה, א"כ נעקר האסור מעיקרו, ונעשה היתר.

נחלת אבות, חלק ו, דרוש תמב, עמ' יג-יד

עוד נראה, שבאה מילת 'כל' לרבות את הנשים, שאף שאינן מצוות בתלמוד תורה... אם יעסקו בה לשמה, זכות גם הם לדברים הרבה, כמו דבורה וחולדה שזכו לנבואה מפני חכמתן וצדקתן, וכן אמא שלום... ועוד הרבה... ועוד ראיתי על ספר כתב יד, כי בעיר אלג'יר בזמן הגאון מוהר"ר עייאש זיע"א, היתה בתולה אחת גדולה בנוי בת איש עשיר, חכמה בתורה הרבה ושוקדת יומם ולילה על לימוד התורה, וקפצו עליה בני אדם רבים ונכבדים, והיא לא רצתה בשום פנים ואופן להיות לאיש, מטעם בן עזאי נפשה חשקה בתורה... ויקבול אביה לפני הגאון הנ"ל, וישלח אחריה וידבר על לבה דברים טובים, ולא אבתה לשמוע לו, מ'קל וחומר' מבן עזאי שהוא איש, ומצווה על פריה ורביה, ועם כל זה אמר "ומה אעשה ונפשי חשקה בתורה", וכל שכן היא, שאינה מצווה על פריה ורביה, ויאמר לה הרב: הלא גם בתלמוד תורה אינה מצווה ואין לה שכר, ותשחק, ותאמר לו כי נעלמו ממנו לשעה דברי הרמב"ם ז"ל שגם האשה יש לה שכר לימוד... ואמנם יהי רצון שיתקיימו דבריו שאמר שלא יהיה לה שום שכר לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, כי אינה עוסקת בתורה לצפוי שכר, רק לשם אהבתה של תורה. וייפעם הגאון מדבריה אלה, ויפטריה לשלום ברוב ברכות, ויאמר לאביה: הנח לה לעשות רצונה, כי בזה תהיה זכותה נפישא להגן על בני העיר, וכן היה.

נחלת אבות כרך ה', חלק ב, רס"ח-רס"ט

וראיתי על ספר, כי באיזה מקומות בספרד, היו הנשים הכשרות המלומדות, קמות בהשכמה גדולה לבית הכנסת שלהן, והיו מתפללות בציבור, ואחת מהנה היו מקימות לשליחא דציבורא, והיו מוציאות ספר תורה, ויש שהיו מניחות גם תפילין, וכל אחת הייתה עטופה טלית, וכן היו עושות גם בשבתות גם בימים טובים, ואחר כך היו חוזרות לבתיהן, ומעוררות בעליהן, ובניהן לעמוד להתפלל, וזה היו עושין מצד החומר על עצמן, מפני שהנשים פטוריות פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא, כדי שיהיו פנויות להכין הצריך לבעליהם ולכן היו הן מקדימין להתפלל בעוד בעלהן ישנים, ובזה יתיישב הכתוב על נכון, הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא, שנקט הכתוב זכר ונקבה, לביא וארי, והקדים לביא שהיא הנקבה, לארי שהוא הזכר, על הדרך שאמרנו, שאחד האיש ואחד האשה היו קמים לעבודת בראם, ואשה קודמת לאיש.

אוצר המכתבים סימן אתשס"ו

דע בני, כי הסברה הישרה והפשוטה היא כמו דבר דאורייתא... ואם כן כל אדם הנכנס לביהכ"נ בלי מחיצות מוכרח ומוכרח להסתכל בנשים ולהרהר בהן הרהור גס, ואפילו צדיק שבצדיקים לא ינצל מפח יקוש זה, ואדרבא הוא עדיף להסתכל ולהרהר יותר, כמו שכתבו רבותינו ז"ל כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו. ואי אפשר לנכנס להתפלל כלל, רק עיניו ולבו שם בסדר נשים ואחריו סדר נזיקין.

שיעור 5: "אתחלתא דגאולה הולך ואור" -

שיבת ציון וציונות

אוצר המכתבים, הקדמת המחבר, עמ' 17-18

ואמנם בלבי היה הדבר יוקד כאש, ותמיד הייתי חושב, מה זה עשה אלוהים לנו? במקום לחסל את הגלות, אנחנו עושים לה כוונים להמשיכה ולקיימה? ... ואני הייתי בוכה במסתרים על שלבי לא היה חזק כל כך לנתק מוסרותיו מהגלות כפרה סוררה, ולהשליך על ה' יהבי, ולעלות בשמחה לארצנו, והבוחר לבבות וכליות אלוהים צדיק, היה מגיני וקרן ישעי משגבי.

אוצר המכתבים, תשע"ו, ניסן תר"ץ

וישיבו את נפשי הכמהה והעורגת כאיל תמיד על שיבת ציון, ומה גם נתעדן בשרי מלשד זבת חלב ודבש אשר ינק מעטרת תפארת הזכות אשר עיטר הגאון המחבר את עם ה', ויגל מעליו חרפת החרדים התמימים אשר בלא כיוון רק בתמימות קראו חובה וחרמה על צעירי צאן קדשים החדשים ההולכים לרוחם היום, ואגב ריתחא, באו לידי שכחה...

שיבת ציון מודרנית

נחלת אבות, כרך ו, דרוש תמ"א, עמ' יא

ההתעוררות שהיתה לאבותינו בבנין בית ב' בלב כורש, וזרובבל, ועזרא ונחמיה ואחוזת מרעיהם, קמה עוד לתחיה בימינו, ועמדו גבורי כח וחיכמי לב ומביני מדע ואילי הכסף, בהשגחת המקום ב"ה ועזרתו, ונלחמו בשכניהם הרעים מלחמת תנופה ומגן באונס והונם וחכמתם עד שהצילו חלק גדול מהארץ מיד זרים, והרימו דגל ישראל ועשו מטבעות וסדרי מלכות, ורואים בעינינו יום אתחלתא דגאולה הולך ואור.

נחלת אבות, כרך ו', דרוש תמא, עמוד יא

... כן הדבר אנחנו עתה בעוצם גלותינו ובעניינו ולחצינו, כיבדנו המקום ברוך הוא בתשורה זו של אתחלתא דגאולה ובמשך חמש שנים נראו בארץ סדרים ובניינים וקבוצים מפליאים כל רואם, עד אשר אחד החכמים הגדולים שבצרפת בנסעו לארץ והתחקה ברוח נכון על כל הנעשה בישראל, אמר בפה מלא, אם היתה צרפת מתנהגת בסדרי ממשלתה בסדרי ישראל היתה מגעת למעלה רמה עד מאוד. ודבר זה נודע בעיתוני צרפת, וכן אמרו נוסעים אחרים מממלכות אחרות. וזהו מה שכתוב אז יאמרו בגויים הגדיל ה' לעשות עם אלה שהם ישראל... ובכן עלינו לשבח לאדון הכל על כל הטובה שעשה עימנו וחייבים לשמוח שמחה של מצווה ביום הזה, כי מצינו קביעות היום הזה ליום טוב נעשית בהשגחה אלוהית להשוותו עם שאר מועדי ה' הקדושים בסימן טוב שקבעו רבותינו ז"ל לקביעת המועדים בסדר א"ת ב"ש עד ו"פ... ועתה ראינו כי נרמז יום טוב זה בסימן ז"ע דהיינו ביום שיחול ז' של פסח יחול חג עצמאות.

אוצר המכתבים סימן אתשסט

אין לך לסכסך דעתך בעניינים אלו. אתה ספרדי חרד, עשה מה שאנחנו עושים, עושים אותו יו"ט בהלל גמור ובהודאה למלך הכבוד ב"ה, ואוכלים ושותים ושמחים, ואין לנו עסק עם אחרים.

עוד יוסף חי

מתוך הסכמת ר' שלום משאש לספר אוצר המכתבים של ר' יוסף משאש

אחד מן הרמתיים. מזוקק שבעתיים. סבא דמשפטים. מבני עליה המעטים. עטרת זהב גדולה. משיירי כנסת הגדולה. כמלאך האלהים זיו פניו ותוארו. נזר ישראל ופארו. הרב הגאון מעוז ומגדול. הדיין. החריף. הפסקן. הלמדן. המתמיד. המורה. המטיף. הדרשן. המשורר. הסופר המובהק. המליץ הגדול. הצייר. הדווקן. ומסודר בכל ענייניו גשמיים ורוחניים. חמישים שנה שפט את ישראל. רב פעלים מקבציאל. בחיבוריו הרבים הגביר חיילים. שואלים אותו בכל מקום ומשיב על כל קוץ תלי תלים. בתנ"ך, בבבלי, ירושלמי, בהלכה, באגדה, במדרש ובפוסקים. ביודעו ומכירו לילה כיום יאיר.

לא ביטל אף רגע מן התורה והעבודה. והיד כותבת בור סיד שאינו מאבד טיפה. כל ימי היותו. דרש בקהילתו. מדי שבת בשבתו. שם ראיתי את הלחץ, בנות צעדה עלי שור לראותו. ולשמוע אמרותיו המתוקים המושכים את הלב. וימצא יוסף חן. תמיד התאמץ להליץ טוב על ישראל. גדל בשם טוב ונפטר בשם טוב. **עוד יוסף חי.** וזכרו לא יסוף מזרע ישראל.